

književna kritika

Književna
kritika

1 '81

ESTETIČKA ISTRAZIVANJA

Rober Bodri:

Originalnost pripovedača u odnosu na večite teme čudesnog

Stefan Moravski:

Razmišljanja o »kraju estetike«

OSVETLJENJA

Dragan Lakićević:

Priroda usmene lirike

Novak Kilibarda:

Njegoševa kritika Dositejevih dela

Branko Aleksić:

Poezija trza na »istrzan tarzangovor«

KRITIKA

Petar Pijanović:

Unutarnji mehanizmi u trilogiji Danila Kiša

O VLADISLAVU TATARKJEVIČU

Anonimni autor:

Vladislav Tatarkjevič

Karol Estrajher:

Kad je otišao Vladislav Tatarkjevič

Bohdan Djemidok — Žan Arel:

Tatarkjevič i istorija estetike

Vladislav Tatarkjevič:

Beleška o sebi

Branislava Milijić:

Estetika i njena istorija

PRIKAZI I BELEŠKE

PRIKAZ STRANIH ČASOPISA

PANCIJER PREPRIČAVANJA

(Jovan Delić: *Kritičarevi paradoksi*, »Matica srpska«, Novi Sad, 1980)

Pitaće se neko, s razlogom, ima li više smisla uopšte govoriti o tome da su kritičari najnedoslednija stvorenja u tom i te kako čudnom književnom svetu. Kada se valja izjašnjavati kakva kritika mora biti, svi će oni, bez izuzetka, ponavljati dobro poznate i ispravne stavove, ali će ih mali broj prihvatati onda kada je to jedino potrebno — tokom samog pisanja. Malo koji kritičar se, recimo, neće ograditi od *prepričavanja*, tog mnogo puta osuđivanog i prezrenog »postupka«, mada ih još uvek ima dovoljno koji kada se nađu pred književnim umetničkim delom tako reći ne znaju ništa drugo doli da ga »prepričaju«. Iako su ovi stavovi preterano zaoštrjeni ukoliko ih treba shvatiti kao reakciju na knjigu Jovana Delića *Kritičarevi paradoksi*, valja reći da se oni ipak odnose na većinu tekstova iz drugog, obimnijeg dela ove knjige.

Prepričavanje, napomenimo ovde, razlikujemo od tzv. *interpretativne parafraze*, sa kojom ono ne može imati mnogo veze čak ni kada je oplemenjeno nekim skromnijim tumačenjima, kao što je to kod Delića slučaj. Vežba kojom se u osnovnoj školi može pobuđivati interesovanje za neku knjigu ili uticati na razvijanje čitalačke pažnje osno- vaca (mada, da ne bude zablude, ona još uvek nije iščezla ni sa fakulteta na kojem se »studira« književnost!) ostaje *neprevaziđeni jezik* onih koji o samom delu nemaju šta da kažu, a uprkos tome ne priklanjaju se ćutanju koje je božanski dar namenjen upravo njima. Ako je suditi prema nekim načelno zauzetim stavovima, Jovan Delić bi imao šta reći o proznim »prvencima« koji pripadaju jednom toku naše savremene književnosti, a kojima su posvećeni prikazi objedinjeni u drugom delu njegove prve knjige. Utoliko je čudnije da on ne uspeva izbeći zamke prepričavanja, pa bilo kakav oblik ono imalo. I tu, razume se, njegova kritika pada pre no što se zapravo uopšte moglo govoriti o relevanciji književnog kritičkog promišljanja. Na žalost.

Na žalost zato što prvi deo knjige, premda nevelike gnoseološke vrednosti, te povremeno opterećen frazama i ponešto banalizovanim iskazima, zavređuje pažnju, izaziva tu varljivu čitaocu nađu da će i tekstovi koji slede biti barem na istom nivou. Lepo sročeni, odavali

su ti eseji ne samo izvesnu stilsku kulturu, već, ako se tako može reći, i kritičarsku duhovitost autora. I paradoks je to svoje vrste da je isti autor pisac prvog dela knjige (»Stavovik«) i drugog (»Prvjenci«).

DVE AUTORSKE SVESTI

Može se učiniti, na prvi pogled, da bi se ovde vredelo zapitati da li je stvarno *na delu* u oba slučaja *isti* autor? Naime, tekstovi objedinjeni u »Stavovima« nastajali su 1977. i 1978. god., dok neki od onih u »Prvjencima« potiču još iz 1969. godine. Pa ipak, nije reč tu ni o kakvom »razvoju« kritičke svesti koji bi obezvređio »optužbu« za prepričavanje, pokazujući navodno da ovo pripada prošlosti. Doduše, slabosti knjige ni tada ne bi bile umanjene budući da one postoje nezavisno od toga razvija li se ili ne kritička svest njenog autora, što i ne treba posebno isticati. No u tom slučaju bi one (slabosti) bile razumljivije, pa čak, možda, i prihvatljivije u kontekstu ideje o »tekstualnoj biografiji«. Međutim, u »Prvjence« su uključeni i neki tekstovi napisani nakon onih iz »Stavova«, što osporava valjanost ovakvog opravdavanja. Pogrešno bi bilo tvrditi da između ovih i onih ranije nastalih prikaza nema razlika, ali prepričavanje i u jednim i u drugim ostaje, moglo bi se reći, u osnovi »metoda«. U potonjim tekstovima prepričavanje evoluira ka jednom vidu uprošćene interpretativne parafraze, što nije bez značaja i bez posledica na uspešnost i vrednost kritičkih zahvata, samo je taj razvoj prespor, a njegov poslednji stadijum (tekst o »Ilinštaku« napisan je 1980) još uvek ne svedoči da je dostignut zadovoljavajući kritički nivo.

Uprkos tome, u ova dva dela knjige, *na delu* nije *isti* autor: u »Stavovima«, su, uslovno rečeno, sakupljeni »duhoviti eseji«, u »Prvjencima« prikazi; ta žanrovska razlika je dovoljno velika da se Delić pokaže u dva, po mnogo čemu različita svetla. Ovim drugim oblikom on, može se reći, ne vlada. To ne znači, recimo, da on ne shvata njegov smisao *vrednosnog prosuđivanja* — on čak tekstove završava rezimeom u kojem se i najeksplicitnije određuje prema knjizi o kojoj govori — ili da nema izgrađene sudove o nekim pitanjima koje podrazumeva sagledavanje dela kojima se bavi. Reč je »samo« o tome da ne barata *nikakvom metodologijom* koja bi mu omogućila da delu priđe na kakav iole relevantniji način, kritički osmisli i zasnuje čitanje koje upisuje u tekst. Iz tih razloga čini se, donekle, opravdanim načiniti izvesno razdvajanje autorske svesti pisca »Stavova« i pisca »Prvjencica«, uprkos tome što se tu, istini za volju, izlažemo opasnosti da budemo optuženi za metafizičke spekulacije. Ova je razdeoba, pored toga, i na tragu nejedinstvenosti knjige, jer su odveć slabe niti koje povezuju njena dva dela.

GNOSEOLOŠKA NEMOĆ I LAŽNI TERMINI

I pored toga što je prvi deo knjige vredniji, za kritiku bi veći značaj — sudeći prema predmetu ispitivanja — morao imati drugi. Što to nije slučaj, razlog je, pre svega, u njegovoj *gnoseološkoj nemoći*. Sve što ti tekstovi imaju reći može se svesti na nekoliko teza, od kojih nisu sve prihvatljive.

Osnovni stav je osuda tumačenja koja o jednom toku savremene proze govore kao o »crnom talasu«, nekakvom »novom realizmu«, »naturalizaciji« ili nečem sličnom. Takav odnos prema prozi, famozno nazvanoj »stvarnosna«, ni u kom slučaju nije pogrešan, ali on gubi od snage jer se Delić nedovoljno kritički odnosi prema nekim delima, kao i stoga što za svoje stanovište, zaslepljen uglavnom prepričavanjem, ne pronalazi dovoljno ubedljive potvrde.

Temeljne slabosti ispitivanja ovih dela očigledne su u najvažnijim terminima kojima se Delić koristi. Jedan je »depatetizacija«. Njegova slabost je, međutim (u ovom slučaju), očigledna, jer upućuje na to da je ono što je »depatetizovano« prethodno bilo patetično, što u kontekstu ovakve prozne produkcije znači da ona ne polazi od »depatetizacije« umetničke stvarnosti prethodne »stilske formacije«, već od patetične »zavičajne« stvarnosti. Reperkusije su mnogobrojne; dok je brkanje ontoloških planova na jednoj, svođenje na ravan umetnički irelevantnog odnosa prema nečemu što bi eventualno tek moglo imati veze sa recipijentom, je na drugoj strani. (Izuzetaka, doduše, ima i ovde u tekstovima, ali su oni i suviše retki, i teško uočljivi.)

Slično stoji stvar i sa drugim — to je »reporterski« kao oznaka za pripovedačev odnos prema oblikovanom svetu. (Na stranu novo brkanje ontoloških planova, jer Delić govori o piscu umesto o pripovedaču.) Ne samo što se njime degradira umetnička stilizacija, nužna i u slučaju »govorenja« (što je poseban narativni efekat »izvornosti kazivanja«) već je on nesaglasan sa »depatetizacijom«: onaj ko objektivno referiše (kako reportera određuje Delić), nema moć preoblikovanja, pa je depatetizacija tada jedino moguća kao otklanjanje pogrešnih shvatanja; tu se umetnost bori za vanumetničku »istinu«, što i ne bi moralo biti nekakvo zlo da pri tom ne pada na najniži oblikotvorni nivo. Očigledno je već iz ovih nekoliko napomena zašto Delićevi prikazi ne zavređuju da se njima bavimo u većoj meri kao književnom kritikom.

Recimo umesto zaključka i to: obračunavajući se sa jednim modelom kritike, u stvari zastranjenjima koja su česta unutar njega, Delić zapisuje »osmi paradoks«: »Iza silne 'stručnosti', nejasnih rečenica, skudounnost i eklekticizam. Rizično je biti jasan. Pamet nema pancijer košulju.« Rizično je biti »jasan« i kao Delić: tada se jasno vidi da su prepričavanje i ovi lažni termini isto tako »pancijer košulja« koja prekriva nemoć kritike. (Pamet ostavimo po strani.)

Aleksandar Jerkov